

et Calvin. L'humanisme jugé par la réforme".

Nu gaf de jonge Calvin zijn beroemde Institutie in den christelijken godsdienst voor het eerst uit juist in het jaar, dat de oude Erasmus voor goed zijn oogen sloot (1536); en van een omgang tusschen hen, persoonlijk of per brief, is dan ook geen sprake geweest: de eenige ontmoeting tusschen beide mannen, waarvan gewaagd wordt, berust dan ook op een oncontroleerbare overlevering.

Aan den anderen kant echter oefende Erasmus, al was zijn figuur ook omstreken, in het laatste derde deel van zijn 70-jarig leven zulk een beheerschen invloed uit op het geestelijk leven zijner dagen, dat het ten eenenmale ondenkbaar is, dat iemand, die in dien tijd b.v. aan de universiteit van Parijs zijn academische studiën voltooide, aan hem zonder meer zou kunnen voorbijgaan en niet zijn houding bepalen moest tegenover Erasmus en de richting, die hij schitterend vertegenwoordigde: het humanisme.

Bij de beoordeeling van het erasmiaansche humanisme dient men echter wel in het oog te houden, dat dit een humanisme was van een bijzondere kleur, en geenszins vereenzelvigd kan worden met wat wij thans gewoonlijk onder humanisme verstaan.

Het humanisme, waartegen het christendom thans bewust positie kiest, omdat het zijn gevaarlijkste, wjl beminnelijkste vijand is, is een levens- en menscheidsbeschouwing, die geheel rust op de waardigheid, de kracht, het zelfontwikkelingsvermogen en het zelfbeschikkingsrecht, in één woord de autarchie van den mensch; voor het huidige humanisme is de mensch geestelijk en zedelijk „selfsupporting“.

Voor Erasmus, die zich op zijn sterfbed aan Christus' barmhartigheid aanbeval en wiens laatste woord, dat van zijn veege lippen kwam, de zucht was van het creatuur, dat zich overgeeft aan zijn Schepper, gold zulk een beschouwing zeker niet. Zeker had de Renaissance der oude letteren zijn geest gestempeld, maar nooit heeft hij zijn levensdoel geformuleerd, zonder daarin de allesbeheerschende plaats te geven aan Christus, die voor hem was de via, vita, veritas (de weg, de waarheid en het leven), en die genaderd wordt in een eenvoudig geloof, dat zich uit in de werken der liefde.

Een voorbereiding tot het inzicht in wat een christen betaamt, meende hij, dat gelegen kon zijn in de studie der klassieke letteren en cultuur. De wijsheid en schoonheid, die hij daarin vond en met critische onderscheiding waardeerde, meende hij niet behoeven te verwerpen, veeleer achtte hij die dienstig voor de veredeling der zeden, voor de verhooging van het beschavingspeil en de bevordering van een bewust christelijk leven.

In de verbinding van humanisme en christendom blijft het eerste een vormbeginsel en altoos volkomen gesubordineerd aan, en in dienst gesteld van het Evangelie; ook in den vorm, dien hij zelf als hoofddoel van zijn literaire werkzaamheden trachtte te verwezenlijken: door de vermeerdering van de kennis van de talen waarin de Bijbel geschreven en later door de kerk overgeleverd was, hem in zijn oorspronkelijken zin weer nader te brengen tot geestelijkheid en leekendom.

Het christendom van Erasmus, die wel niet tot de grootste denkers behoort, was even praktisch als dat van de Broeders des Gemeenen Levens, op wier scholen hij onderwijs had genoten. Hij lette meer op het leven dan op de leer, en zou niet gaarne iemand van afwijkende opvattingen verketteren, als zijn leven een christelijken geest ademde. Maar daarom spaarde hij zijn critiek ook niet op de misstanden der kerk: de pronk- en praalucht der prelaten, de strijducht der pausen, de simonie in de kerk, de zedeloosheid der monniken, de zwendel der aflaatkramers, de dwaze heiligenvergoding.

Maar conciliant, verdraagzaam en verbindend als hij was, brak hij daarom niet met haar, maar bleef in haar protesteeren. Ook omdat de dogmatische inzichten bij hem nimmer het gewicht kregen als bij de Reformatoren; te zeer was hij door de haarkloverijen der scholastici, die hij in Parijs had meegemaakt, afkeerig geworden van debatten over dogmatische vraagstukken, en te diep was hij er van overtuigd, dat het menscheijk denken de goddelijke waarheden maar gedeeltelijk kan vatten, en dat het spreken der menschen over goddelijke zaken een stamelen blijft over iets, waarvan een volkomen kennis eerst na dezen wezen zal.

Kende hij zodoende niet de dogmatische verdieping van Calvin, hij miste ook de mystieke verrukking van Luther, en dat hing misschien ook met zijn humanisme samen. Met de sterke ontwikkeling van zijn humanistisch vorm- en stijlbesef was toch ook wel iets van den humanistischen zuurdeesem in zijn denken doorgedrongen. Hij deelde met de andere humanisten dien geheimen trots van hen, die de wetenden en de kennenden zijn onder onwetenden en onkundigen. Hij koesterde verwachtingen van den mensch en

de menschheid, en dacht niet zoo heel gering van de diensten, die het kennen aan een ethische levenshouding zou kunnen bewijzen; hij behield ook een zeker optimisme aangaande een verbetering van zeden en beschaving; en trachtte, toen hij eindelijk een openlijke uiteenzetting met Luther niet langer kon omgaan, althans iets van den vrijen wil van den mensch te redden. En dat de menscheijke dingen hem zwaarder wogen dan de goddelijke, was een verwijt van Luther, dat misschien niet geheel juist was, zooals het bedoeld werd, maar ze wogen bij Erasmus toch altijd zwaarder dan bij de beide groote Reformatoren.

In het zeer lezenswaardige hoofdstuk over Erasmus en Calvin nu betoogt mej. Mann, dat de beslissende scheidslijn tusschen Humanisme en Reformatie eerst door Calvin met vaste hand is getrokken. En inderdaad laten de eerste bladzijden van de Institutie daarover reeds geen twijfel meer toe.

Zeker heeft Calvin de beteekenis van Erasmus ten volle begrepen; hij ontving zijn algemeen-culturele en literaire ontwikkeling in een erasmiaans milieu, moet later zijn Augustinus toch in de door Erasmus bezorgde uitgave hebben gelezen, bespreekt in zijn commentaren dikwijls (157 maal volgens mej. Mann) de meening van Erasmus over allerlei punten, en aanvaardde in het algemeen de eruditie van het humanisme.

Maar al het gematigde en verzoenende, verbindende en waardeerende, tolerante en liberale van het standpunt van Erasmus wees hij onverbiddeijk af. Zulke figuren, die de scheiding altijd trachten te bezweren met het compromis, moet hij veroordeelen en rekenen tot de Nicodemieten, wier houding hij zoo scherp afkeurde: zijn God eischt nu eenmaal lichaam en ziel van den mensch geheel en al, restloos op.

Inderdaad sneed de Reformatie met Calvijn's Institutie de laatste banden met het humanisme door. Want de weg van Bazel naar Wittenberg moge lang zijn, naar langer is die van Bazel naar Genève. Hier ontmoette het humanisme een macht, die in den verderen loop van zijn bestaan zijn tegenstander zal blijven en zijn gangen nalijverig zal bewaken.

Dit komt in de zeer objectief gehouden beschouwingen van dit boek goed en duidelijk uit, al is het mogelijk, dat de onverdraagzaamheid van het calvinisme te veel is onderstreept en het specifiek humanistische van Erasmus misschien te zeer is toegespijst.

Maar Erasmus is nu eenmaal moeilijk begripelijk vast te leggen — altijd wisselen de tinten en vloeien de nuances bij hem in elkaar over.

G. A. LINDEBOOM.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Slijtage.

Ik bedoel nu eens niet de slijtage aan de schoolmeubelen, aan het gebouw, aan de leermiddelen. Ook denk ik niet aan wat men wel eens met een minder mooi woord slijtage bij het personeel van de scholen noemt. Neen, ik denk hier aan slijtage in verband met de resultaten van het onderwijs. Het is immers een niet tegen te spreken feit, dat heel wat van de kennis, die een mensch in den loop van zijn leerjaren opdoet, weer verdwijnt in het latere leven. „Daar weet ik nu niets meer van“, verzucht menigeen, die zijn kinderen bezig ziet, met schoolse kennis te verzamelen. Ook de vaardigheden, die men zich vroeger eigen gemaakt heeft, verleert men weer, wanneer men zich niet gedurig blijft oefenen.

Om twee redenen breng ik dit verschijnsel nu graag eens onder de aandacht van de lezers.

De eerste reden staat in verband met de klachten over de resultaten van het onderwijs, die we ook in onze dagen weer gedurig te hooren krijgen. Jonge menschen, die eenigen tijd geleden de school verlieten, schieten dan in een of ander opzicht te kort en de schuld daarvan wordt dan aan de school geweten. Het onderwijs is niet voldoende geweest, zoo oordeelt men dan maar dadelijk. Niet altijd is men hierin billijk. Natuurlijk, een school kan te weinig nadruk op het één of ander leggen, kan ook te veel tijd besteden aan dingen, die voor het praktische leven van te weinig belang zijn. Ik denk nu maar eens aan een massa jaartallen bij geschiedenis of een groot aantal plaatsen bij aardrijkskunde. Maar onze methodiek is nu wel zoover gevorderd, dat er in het algemeen gezegd kan worden, dat de school haar taak vrijwel nauwkeurig omschreven vindt. Zoo hebben de kinderen vaak een goede, soms zelfs een keurige hand van schrijven geleerd en leverden ze meermalen een taallesje of een opstel af, waarin zoo goed als geen fout voorkwam. Maar hebben ze nu een paar jaar lang geen pen in de hand gehad — en dat komt voor — of zijn ze gedurende een poos niet voldoende op stijl

en taal gecorrigeerd, dan valt niet zelden een droevige achteruitgang te constateeren. En daar mag men dan niet de school aansprakelijk voor stellen. Dan mag men geen roerende klachten uiten over de droeve resultaten van het onderwijs.

Daar komt bij, dat men in onzen tijd van het kind wel wat veel belijft te vragen. Misschien dat daar de school wijzer in moest wezen. Maar de één biedt dan tegen de ander op. Als men ziet, welke boeken betrekkelijk jonge kinderen al krijgen door te werken, dan is het duidelijk, dat het onmogelijk allemaal hun eigendom kan worden en dat er op deze stof veel slijtage moet voorkomen.

Men heeft wel eens gemeend, en uit die gedachte hebben heel wat ouders geleefd, dat als men de kinderen op een goede school heeft, de verantwoordelijkheid voor het onderwijs van de ouders is afgewenteld. Maar dat is een dwaling. Dan moeten er klachten vallen over slijtage. Als de kinderen van school zijn, moeten de kennis en de vaardigheid worden onderhouden. In vele gevallen gebeurt dat door voortgezet onderwijs, maar waar dat niet zoo is, daar bieden de jeugdverenigingen van onze dagen een welkome gelegenheid om heel wat bij te houden. Dat moesten de ouders nog veel beter inzien. Dan zouden ze hier niet zooveel aan de vrije keuze van hun opgroeiende kinderen overlaten.

De kinderen moeten blijven lezen, ook eens wat hardop voorlezen. Weet men in vele gezinnen, hoe prachtig het is, in den huiselijken kring op den rustigen Zondagavond een boek samen door te lezen; één leest hardop voor? De kinderen moeten van jongsaf meedoen aan de familie-correspondentie. Dan blijven ze schrijven en ze houden de vrijmoedigheid, hun gedachten vrijuit neer te schrijven. Wordt ook de Bijbellectuur in huis gebruikt, om de kennis van de Bijbelsche Geschiedenis, op school opgedaan, te bewaren voor slijtage?

De oogen gaan er weer meer en meer voor open, dat de beteekenis van het gezin voor de opvoeding groot is. En dat geldt niet in het minst van de slijtage van de verworven kennis en vaardigheid.

Gr.

G. MEIMA.

DE PERSSCHOUWT

Hoedemaker en toch niet Hoedemaker.

Dr van Lonkhuijzen schreef een brochure: „De Christelijke staat en de geestelijke en zedelijke ontarding onder ons volk“. Zij is ons persoonlijk nog niet onder de oogen gekomen. Ons blad zal er wel op terugkomen. „De Nederlander“ heeft reeds beweerd, dat de brochure loopt „in de lijn van Ds Hoedemaker“. Op zichzelf is dit nog niet een aanleiding voor ons, om dit oordeel hier te vermelden. Het treft ons echter, dat in hetzelfde nummer van „De Weeker“ twee schrijvers op dit punt elkaar tegenspreken. Wij geven eerst het woord aan den Chr. Geref. Ds H. Janssen, die aldus schrijft:

En thans heb ik juist de lezing beëindigd van een brochure, uitgegeven bij den uitgever Kok te Kampen, over: „De Christelijke Staat en de geestelijke en zedelijke ontarding van ons Volk“, door Dr J. van Lonkhuijzen, die iedereen moet trachten te lezen, want daarin gaat Dr van Lonkhuijzen, die beslist Anti-revolutionair is, op de lijn van Dr Hoedemaker over. Wij komen zelf daar later op terug. Maar vermelden hier het oordeel reeds van het Christ. Hist. Dagblad „De Nederlander“, dan kan ieder lezen, hoe de redactie over deze brochure oordeelt.

En — gelijk wij reeds opmerkten — in hetzelfde nummer komt een recensie van deze brochure voor van de hand van den redacteur (J. J. v. d.) S(chuit) die, precies andersom concludeerende, constateert:

Men merkt hier aanstonds, dat anti-revolutionaire staatkunde zoo geheel andere beginselen voorstaat dan het Hoedemakeraansche ideaal.

Hier wordt het begrip Christelijke staat toegeticht in zijn doorwerking voor onze staatkunde, en wat bij Hoedemaker veel te weinig uitkomt, dat het begrip „staat“ uit de gratia communis stamt, wordt hier duidelijk en klaar gehandhaafd.

Het is wel treffend, dat zoo geoordeeld wordt. Het lijkt ons een gevolg, enerzijds van het feit, dat aan Hoedemaker allerlei legenden worden vastgeknoopt, en voorts van de omstandigheid, dat hetzelfde gebeurt ten aanzien van de A.R.-partij van heden.

Zenuwachtigheid.

Het „Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur“ plaatst een volgend ingezonden stuk (onder den titel „1886—1936“):

Naar de dagbladen meldden, worden reeds maatregelen voorbereid om in 1936 de „doleantie“ van 1886 te herdenken. Met gegrunde vrees zien degenen, die zich dien schrikkelijken tijd herinneren, terwijl zij bleven „onder het synodale juk“ (zooals het heette), deze gedachtenisviering tegemoet. Ongetwijfeld zal op velerlei wijze God worden geprezen en gedankt door voorgangers en leden der „Gereformeerde Kerken“ om hetgeen „Hij“ toen heeft gedaan. En een feestrede van Z.Ex. Colijn zal niet uitblijven. Er wordt een gedankboek samengesteld en het is niet twijfelachtig in welken

geest dit heeft bij een onoverwinnelijke voor- en tegen- werken.

Hoe velen vóór 50- dienst e- daan, w- t gesch- Kerken- broeder- Afgesche- tegenover een wam bekwan- hebben- gelicht- van de- een over-

Wat is verboden- geschieden- ties. Nic- ons; naar handelen- bewijs, da- broederin- zich hier- lichteit v- al het be- broederlij-

In het Cultuur“ de Quake-

Seder- „Eerde- tigd, w- Quakers- aanleid- standig- sinds M- waaraan- van he- kindere- was de- Genoots- en Eng- interna- of Lan- voerige- den ge- Wat- onder- institu- interna- Bolkest-

Even late-

Ofsch- komen, meer r- geregel- Fransc- Dat - tot uitl- onderli- aard, i- zijn Qu- wegend- de kind-

Het sch- enkele M-

De in- Indivi- ook e- Hollan- spanni- waarde- blijven- viduall- vrucht- streefdi-

En even-

In a- aantal- gens e- duideli- geve- naar z- lesgeve- de ver- loop. V- den in- van le- bespre- lingen- latente- wordt- opgew- groote- houdin- die teg- heeft w- van va- Vee- licha-

Met di- slagen. Quakers-